

Vanjskopolitički utjecaji na hrvatski književnojezični razvoj u drugoj polovici XIX. stoljeća

Grčević, Mario

Source / Izvornik: **Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, 2014**

Journal article / Rad u časopisu

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:260023>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-19**



Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)



- Štebih Golub, B., 2008., Pravi tvorbeni mocijski parnjaci u kajkavskome književnom jeziku, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, god. 34., br. 1., Zagreb, str. 393. – 412.
- Turk, M., 2002., Tvorbene značajke kalkova (pridjevi, glagoli, prilazi), Fluminensia, god. 14., br. 1., str. 47. – 66.

Sažetak

Mislav Cvitković, Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg, Njemačka
UDK 81'373.611, pregledni rad
primljen 18. siječnja 2014., prihvaćen za tisak 24. listopada 2014.

The Unrealised Semantic-Formation Nest of the Term *kòsa* [Hair]


All the terminology related to hair dressing in the Croatian language is derived from the galicism *friseur*, for two reasons: (1) the concept of hair dressing didn't exist in widely spoken language, thus there was no need for related terminology; and (2) when the concept appeared, it was inherited from the higher social groups, so the lower groups took the already adopted, yet foreign, vocabulary for it. Since the phonetic structure of the adopted semantic system is unnatural to any Slavic language, here we derive the hair-dressing terminology from the Croatian word *kòsa*, the root of which (*kos-*) can be found in all Slavic languages and was derived by apophony from the common Indo-European root **kes-*.

We show that the formation space of this root is free and therefore it is the best choice among the 3 different possibilities (*kòsa*, *vlàs* and *šišati*). Consequently, we form a completely new semantic-formation system from it, even introducing new terms which haven't evolved only due to the mentioned phonetic barriers, and the concepts of which have been expressed only descriptively. Moreover, we have derived an equivalent system from an analogous Old Slavonic root *kosmъ*. These systems do not only indicate the formation possibilities of substitutions for some loanwords in Croatian; they also reveal the new dimension of the *concept-formation relation* (1-2 above) which we prove to be particularly fruitful for the formation of native substitutes.

VANJSKOPOLITIČKI UTJECAJI NA HRVATSKI KNJIŽEVNOJEZIČNI RAZVOJ U DRUGOJ POLOVICI XIX. STOLJEĆA

Mario Grčević

Dalmacija

 lede Dalmacije Brozova je primjedba na prvi pogled zbnjujuća jer je u Dalmaciji fonološki pravopis službeno uveden u škole tek nakon što je to učinjeno na prostoru Banske Hrvatske (usp. Vince, 2002.: 549. – 559.). Međutim, 1866. i 1867. godine Bečki projekt nije omogućio samo to da u Zagrebu tajnikom JAZU postane Daničić, već i to da za potrebe dalmatinskih škola pod au-

strijskom upravom izide Budmanijeva „vukovski“ koncipirana slovnica *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*. Ona donosi – jer u službenoj školskoj gramatici u to doba nije moglo biti drugačije – i jezično-pravopisne posebnosti zagrebačke filološke škole, no samo kao sporedne u zgradama. U posebnom radu pokazat ćemo da je Budmani svoju gramatiku zasigurno napisao na poticaj ljudi koji su bili utjecajni u strukturama austrijskih vlasti i da ju nije izdao samostalno u vlastitoj nakladi ni na vlastiti trošak slučajno baš u Beču. Na temelju Budmanijeve gramatike i u dogovoru s Budmanijem izdao je Ivan Danilo u Zadru 1873. godine Slovnicu za srednja učilišta. Danilo ide korak dalje pa izbacuje pravopisne i jezične značajke zagrebačke filološke škole, iako je upravo on još 1855. godine na talijanskom bio priredio gramatiku u kojoj je slijedio isključivo njezina pravila (Ham, 2009.: 135.).

T. Maretić – nesuđeni književnojezični ujedinitelj Hrvata i Srba

Kako je T. Maretić profil svojega jezičnoga normiranja politički konceptualizirao u sklopu ovdje opisanih okvira, može se rekonstruirati uz pomoć njegova članka *Fonetički ili etimologički?* iz 1889. godine (Stoljeća, 2001.: 167. – 177.). Maretić u njem kaže da je „naša kr. zemaljska vlada odlučila u školske knjige uvesti fonetički pravopis mjesto dosadašnjega etimologičkog“. Maretić umiruje javnost i tumači da će novi pravopis biti samo izvanjska reforma koja „ne će nimalo dirnuti u nutarnju“ vrijednost „hrvatske književnosti“ „niti u stil, jer najizvrsnija pjesma ili pripovijetka može baš kao i najlošija biti napisana i Vukovijem i Kurelčevim pravopisom, a da se njezina vrijednost ni za trun ne promijeni.“ Zaključuje: „Nutarnja cijena hrvatske književnosti ravnaće se dakle kao i dosad po posve drugijem (psihologičkim, socijalnijem, etnologičkim) zakonima.“ Kad sagledamo te Maretićeve riječi i činjenicu da on u citatnu građu u svojoj gramatici (gramatikama) iz 1899. nije uvrstio nijednoga hrvatskoga pisca, postaje jasno da je cilj književnojezične reforme u njegovoj gramatici bio usmjeren upravo na „nutarnju cijenu hrvatske književnosti“. Jezik mu je, tako gledano, primarno bio sredstvo, a ne cilj. Slično kao što je Karadžić Srbe odvojio od srpske baštine, Maretić je pokušao Hrvate odvojiti od hrvatske baštine i izbrisati tu baštinu iz svijesti hrvatske gramatikologije. Zajednička jezična povijest Hrvatima i Srbima kao budućem cjelovitom narodu na taj je način trebala biti omeđena s jedne strane Srbima V. S. Karadžićem i Đ. Daničićem, a s druge strane Hrvatima T. Maretićem, koji bi u Zagrebu postao objediniteljem i kodifikatorom zajedničkoga književnoga jezika. Kako bi Maretić Srbima olakšao prihvaćanje sebe kao njihova gramatičara i kodifikatora, građu je u svojoj gramatici suzio na djela V. S. Karadžića i Đ. Daničića. Međutim, iako je kulturocid u Srbiji bio uspio, Srbi nisu prihvatili Maretića. Srpski književni jezik nastavio se razvijati na svoj način, a pripadnost Maretića hrvatskoj književnojezičnoj tradiciji nije se mogla izbrisati obilnim citiranjem Karadžićeve novoštokavske folklorne građe i veličanjem Karadžića i Daničića. Maretić se vrlo često izjašnjavao u korist normativnih rješenja koja nisu odgovarala srpskoj tradiciji ni srpskoj porabi, a jesu hrvatskoj. S druge strane,

ono što je bilo tipično srpsko, Maretiću je često predstavljalo „kvarenje“ jezika. Slijedom toga Maretić je najpogubniju kritiku doživio od Srbina Svetozara Ristića, suautora rječnika iz 1928. koji je Maretić negativno prikazao. Mnoge Maretićeve primjedbe Ristić u svojem odgovoru odbacuje tumačeći da Maretić ne zna kako Srbi govore. Izriječno tvrdi da „G. akademik nema osećanja za srpski jezik“. Zamjerajući mu da ne zna da se od Vuka jezik promijenio, Ristić Maretiću osporava pravo da srpskomu narodu određuje uporabu i značenje pojedinih riječi (Brodnjak, 1991.: X.). Time je bila definitivno poražena Maretićeve kriva unitaristička jezična koncepcija sa svojim korijenima u kulturno-političkim zamislima F. Račkoga i J. Strossmayera s jedne strane, a bečkih i mađarskih lobija s druge strane.

Iako se u Hrvata Maretić uzdigao nametnuti kao normativni autoritet i bitno utjecati na hrvatski književnojezični razvoj, stvarni je domet njegova utjecaja na hrvatski jezik ipak ostao dosta ograničen. To pokazuje velik broj njegovih raznovrsnih normativnih preporuka koje Hrvati nikada nisu prihvatili jer nisu bile u skladu s hrvatskom tradicijom ni s hrvatskim jezičnim osjećajem. Neposredno nakon Maretićeve smrti njegova je unitaristička koncepcija pobijena i teorijsko-lingvistički, 1940. godine knjigom P. Guberine i K. Krstića *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika*, kojom je na najvišoj znanstvenoj razini otvoreno novo poglavlje u sagledavanju i određivanju hrvatsko-srpskih jezičnih odnosa (usp. Grčević, 2014.).

Zaključak

Daničićevo pozicioniranje u Zagreb 1866./1867. godine, Sopronovo pozicioniranje u Sarajevo 1866. godine, Budmanijeva gramatika za Dalmaciju iz 1866./1867. godine i ukidanje zabrane Karadžićeva pravopisa (i jezične stilizacije) u Srbiji 1868. godine nije se događalo slučajno u isto vrijeme i međusobno nepovezano. Ti su događaji politički bili popraćeni 1) dobrim (iako složenim) političkim odnosima Strossmayerove Narodne stranke i Kneževine Srbije, 2) najavom i očekivanjem da će se u Srbiji prihvatiti kulturnopolitičko vodstvo Jugoslavenske akademije u Zagrebu, 3) sklapanjem Austro-ugarske nagodbe 1867., slijedom koje Bečki dvor u svojem prodoru na jugoistok definitivno „nije izabrao Hrvatsku za svog partnera[,] što je očekivao Strossmayer, nego Mađarsku“ (Pederin, 2005.: 277.). Zbog te nagodbe u BiH je 1878. godine jezična politika generala Ivana Filipovića i njemu bliskih austrijskih vojno-političkih krugova unaprijed bila osuđena na propast. Od koristi joj nije bilo ni to što se u Zagrebu nije izradio školski pravopisni priručnik prema morfološkim načelima sukladno s odlukom pravopisnoga povjerenstva iz 1877. i što je namjesto toga 1878. bilo najavljeno da će Akademijin Rječnik izlaziti na pravopisu Đure Daničića, što se i ostvarilo početkom 80-ih.

Slučajno ili ne, upravo 1868. godine oglasilo se je i Britansko biblijsko društvo te objavilo Karadžić-Daničićev prijevod Svetoga pisma na ćirilici za Srbe, a na latinici za Hrvate. Međutim, agenti Društva ustanovili su da narod u Hrvatskoj taj prijevod odbija te da postoje dva rješenja: prilagoditi tekst izdanja „hrvatskomu pravopisu“,

ili obustaviti rad Društva u Hrvatskoj (Vrtič, 2006.: 315.; Kuzmič, 1983.: 185., 194.). Društvo je za Hrvate upriličilo novo izdanje Biblije u Šulekovej redakciji 1877. godine, a 1895. godine izdanje u redakciji Milana Rešetara koje je bilo uređeno u skladu s normativnim načelima hrvatskih vukovaca.

Vanjskopolitički utjecaji na razvoj hrvatske književnojezične norme u XIX. stoljeću fascinantna su ilustracija jezičnoga planiranja i kulturno-jezične politike koju su neupadljivo, no vrlo učinkovito vodile političke strukture okupljene oko Bečkoga projekta, a profil jezičnoga normiranja oblikovale i izvan granica Austro-Ugarske, sve do Srbije, pokušavajući širenjem latinice i pravopisnom reformom obuhvatiti čak i Bugare. Da u Zagrebu nije bilo Strossmayera i Račkoga, Bečki bi projekt književnojezično objedinio BiH, Srbiju te dijelom i Dalmaciju (uključujući Dubrovnik), a Banska Hrvatska ostala bi izolirana. Bespredmetno je nagađati je li Strossmayer to prepoznao i je li predvidio što bi se moglo dogoditi ako Zagreb ne preuzme inicijativu koju je preuzeo putem Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Iako danas o hrvatskom književnojezičnom razvoju u drugoj polovici XIX. stoljeća raspolažemo nešto jasnijom slikom, i dalje vrijedi zapažanje Dalibora Brozovića da „utjecaj složenih igara u trokutu Beč-Budimpešta-Beograd na hrvatska zbivanja za Khuenove vladavine nije još dovoljno istražen“ (1985.: 12.), a svakako i to da je Daničić-Maretićeva filološka škola imala „na raspolaganju i sveučilište i akademiju i vladu i parlament, a opozicija je bila nemoćna, bez sredstava i položaja, bez jakih stručnih kadrova, bez podrške i bez saveznika i u Austro-Ugarskoj i u svijetu.“ (1985.: 12.). Unatoč tomu, povijest se ironično poigrala i s Maretićem i s Daničićem. Daničić se trudio prikazati da je njegov odlazak u Zagreb (barem onaj 1877.) od koristi (i) za Srbiju, no svojim znanstvenim radom od trajne vrijednosti ipak je hrvatsku znanost i sredinu znatno više unaprijedio i zadužio nego onu srpsku. Velikosrpski krugovi to mu nikada nisu oprostili. Proglasili su ga „izdajicom“. Petar Milosavljević za nj kaže da je „upravo on“ – jer je kao najistaknutiji srpski jezikoslovac prihvatio djelovati u Zagrebu u skladu s naputcima Strossmayera i Račkoga – „pripremio Srbima najteži poraz u njihovoj historiji.“ (Politika, 9. X. 2005.). Maretić je pak, što smo vidjeli na početku ovoga teksta, od austro-ugarskoga hrvatsko-srpskoga unitarista preko ekavca ćirilčara pod srpskim političkim pritiskom dezorijentirano počeo mutirati u neku vrstu jugoslavenskoga branitelja hrvatske književnojezične i nacionalne zasebnosti. Svojoj pogrješnoj jezičnoj ideologiji ostao je i nakon toga vjeran, zbog osobne taštine, mladogramatičarskih dogma i dodvoravanja vlastodržcima u Beogradu, pa je u skladu sa starom ideologijom 1931. godine u Zagrebu objavio drugo izdanje svoje gramatike koje je glede vrela i citatne građe *de facto* ostalo na razini prvoga izdanja. Zbog toga upornoga Maretićeva potiskivanja i prešućivanja kontinuiteta hrvatske književnojezične tradicije njegovo veliko kroatističko djelo – dugotrajan rad na rječniku JAZU, studije o jeziku starijih hrvatskih pisaca, prijevodi Homera i Ovidija – u hrvatskoj javnosti emocionalno nije prihvaćeno primjereno svojoj vrijednosti.

Pred sam kraj svojega života Maretić je doživio ustrojavanje društva „Hrvatski jezik“, koje je trebalo skrbiti za onaj jezik koji je Maretić pokušao ukinuti kao nacionalno profilirani entitet. Najkasnije tada Maretić je morao uvidjeti da je povijest pregazila ideologije i političke interese kojima je svoj cijeli radni vijek služio, a mogao je prepoznati i to da će hrvatsko jezikoslovlje uskoro vrlo ujedinjeno odbaciti njegovo idealiziranje novoštokavskoga folkloru u jeziku V. S. Karadžića i svoje uzore i temelje tražiti baš u vrelima koje je on htio potisnuti. Doživjevši propast Austro-Ugarske, a nakon toga u Jugoslaviji pripreme za stvaranje Banovine Hrvatske, Maretić je morao uvidjeti da je on kao Hrvat – a takvim se uvijek predstavljao i vjerojatno osjećao – u hrvatskoj nacionalnoj povijesti propustio zauzeti mjesto velikana koje je na temelju svojega stručnoga znanja i erudicije s lakoćom mogao zauzeti.

Literatura

- Antoljak, S., 2004., Hrvatska historiografija, drugo dopunjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb
- Auburger, L., 2009., Hrvatski jezik i serbokroatizam, Maveda i HFD Rijeka, Rijeka
- Auburger, L., 2012., Grundzüge der kroatischen und südslawischen Kulturpolitik von Josip Juraj Strossmayer, Zeitschrift für Balkanologie, 48./1., str. 22. – 50.
- Banac, I., 1990., Vjersko ‘pravilo’ i dubrovačka iznimka: Geneza dubrovačkog kruga ‘Srba katolika’, Dubrovnik, 1./1. – 2. str. 179. – 210.
- Bašić, N., 1991., Karadžić između jezikoslovlja i politike, Školske novine, Zagreb
- Biondić, I., 2010., Kardinal Haulik. Prorok jugoslavenske propasti, Zagreb
- Bonazza, S., 1988., Vuk Stef. Karadžić und der Austroslavismus, Europa Orientalis 7, Contributi italiani al X Congresso Internazionale degli slavisti (Sofia, 1988), str. 361. – 371.
- Braum, C., 1907., Sarajevo 1878, Leipzig
- Brodnjak, V., 1991., Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika, Školske novine, Zagreb
- Brozović, D., 1985., Jezična i pravopisna previranja u Hrvatskoj na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, Jezik, 33./1., str. 1. – 15.
- Čolak, T., 1981., Đura Daničić i Josip Juraj Štrosmajer (nekoliko pisama), Zbornik o Đuri Daničiću, ur. Josip Torbarina, Antonije Isaković, JAZU, SANU, Zagreb – Beograd, str. 131. – 138.
- Čorkalo Jemrić, K., 2013., Povijest uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu, Stoljeća hrvatskoga jezika I., 150. obljetnica uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu, 2011., ur. Marko Samardžija, „Riječ“ Vinkovci, SN „Privlačica“ Vinkovci, Vinkovci, str. 38. – 52.
- Daničić, Đ., 1854., Novi srpski bukvar, Beč
- Daničić, Đ., 1857., Razlike između jezika Srbskoga i Hrvatskog, Glasnik društva srbske slovesnosti, IX., str. 1. – 59.
- Daničić, Đ., 1874., Dioba slovenskih jezika, Beograd
- Deželić, V., 1883., Miklošič i Hrvati, Odgovor gosp. Matiji Murku, predsjedniku ak. društva „Slovenija“ u Beču, Zagreb
- Džaja, Srećko M., 1994., Bosnien-Herzegowina in der österreichisch-ungarischen Epoche (1878 – 1918), München

- Đurić, V., 1981., O Đuri Daničiću. Zbornik o Đuri Daničiću, ur. Josip Torbarina, Antonije Isaković, JAZU, SANU, Zagreb – Beograd, str. 8. – 22.
- Ereć, I., 1959., Djelatnost Dra Franje Račkoga odražena u njegovoj korespondenciji. Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, 2., str. 263. – 288.
- Finka, B., 1973., O rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, Rasprave Instituta za jezik, 2., str. 193. – 202.
- Finka, B., 1981., Đuro Daničić i kajkavsko narječje. Zbornik o Đuri Daničiću, ur. Josip Torbarina, Antonije Isaković, JAZU, SANU, Zagreb – Beograd, str. 157. – 164.
- Grčević, M., 1997., Karadžićeva gledišta o hrvatskome jeziku u slavističkome okružju, Jezik, 45./2., str. 41. – 58.
- Grčević, M., 1997.a, Zašto slavistika 19. stoljeća nije priznavala postojanje hrvatskoga jezika? Uzroci i posljedice, Jezik, 45./1., str. 3. – 28.
- Grčević, M., 1997.b, Die Entstehung der kroatischen Literatursprache, Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest 8., Böhlau Verlag, Köln – Weimar – Wien
- Grčević, M., 1998./1999., Zablude o istočnohercegovačkim govorima kao dijalekatnoj osnovici hrvatskoga književnog jezika, Jezik, 46./2. (1998.), str. 41. – 56.; Jezik, 46./3. (1999.), str. 81. – 94.
- Grčević, M., 2009., Jernej Kopitar kao strateg Karadžićeve književnojezične reforme, Filologija, 53., str. 1. – 53.
- Grčević, M., 2013., Od Đure Daničića do Tome Maretića – hrvatski jezik u jezično-političkom vrtlogu, Stoljeća hrvatskoga jezika I., 150. obljetnica uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu, 2011., ur. Marko Samardžija, „Riječ“ Vinkovci, SN „Privlačica“ Vinkovci, Vinkovci, str. 53. – 64.
- Grčević, M., 2014., Prinos Petra Guberine kroatistici. Aktualnost Guberinine misli u stoljeću uma. Znanstveno-stručna monografija VIII. Međunarodnog simpozija verbotonalnog sistema (svibanj 2014.), ur. Adinda Dulčić, Zagreb, Poliklinika SUVAG, str. 75. – 97.
- Gross, M., 1966., Hrvatska politika u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918., Historijski zbornik, 19. – 20. (1966. – 1967.), str. 9. – 68.
- Gross, M., 1976., „Ideja jugoslovenstva“ Franje Račkoga u razdoblju njezine formulacije (1860 – 1862), Historijski zbornik, 29. – 30. (1976. – 1977.), str. 331. – 345.
- Gross, M., 2004., Franjo Rački – Ključne godine profesionalnoga povjesničara. Radovi, Zavod za hrvatsku povijest, 34. – 35. – 36., str. 63. – 68.
- Hadžiosmanović, L., 1980., Biblioteke u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske vladavine, Sarajevo
- Ham, S., 2006., Povijest hrvatskih gramatika, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Horvat, V., 1988., Vukov ‘Srpski rječnik’ (1818.) prema rječnicima isusovaca leksikografa: Kašića (1599?), Mikalje (1649.), Habelića (1670.), Della Belle (1728.) i Jambrešića (1742.), Naučni sastanak slavista u Vukove dane, 17./2., str. 439. – 447.
- Hösler, J., 2006., Von Krain zu Slowenien, München
- Ivić, P., 2010., Književni jezik kao instrument kulture i produkt istorije naroda, Apologija srpske književnosti. Kratka istorija srpske književnosti, Ivić, Pavle i dr., str. 6. – 16. (mrežno izdanje: www.ask.rs)
- Ivšić, S., 1925., Dva priloga za poznavanje Daničićeva života, Daničićev zbornik, SKA, Posebna izdanja LV., Beograd – Ljubljana, str. 107. – 123.

- Ivšić, S., 1938., Etimologija i fonetika u hrv. pravopisu [u naslovu teksta: „u našem pravopisu“], *Hrvatski jezik*, 1., str. 3. – 13.
- Jagić, V., 1867., *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, Zagreb
- Jembrih, A.; Vukičević, M., 2012., Franjo Rački u svjetlu pisama Vatroslava Jagića, *Kroatologija*, 3./1., str. 20. – 53.
- Juzbašić, Dž., 1999., Nacionalno-politički odnosi u bosanskohercegovačkom saboru i jezičko pitanje (1910 – 1914), ur. Avdo Sućeska, Sarajevo
- Juzbašić, Dž., 2002., Jezička politika austrougarske uprave i nacionalni odnosi u Bosni i Hercegovini, u: Juzbašić, Dž., *Politika i privreda u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom*, ur. Avdo Sućeska, ANU BiH, Sarajevo, str. 383. – 422.
- Kaštela, S., 2012., Vladimir Mažuranić – pravi član i predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, *Rad HAZU* 512 (Razred za društvene znanosti 49), HAZU, Zagreb, str. 119. – 144.
- Katičić, R., 1987., Vuk Stefanović Karadžić i književni jezik u Hrvata, *Jezik*, 35./2., str. 38. – 48.
- Književnik. Časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku, i prirodne znanosti (I. – III.), Zagreb, 1864. – 1866.
- Kovačec, A., 2006., Hrvatski jezik i Europa, *Jezik*, 53./3., str. 87. – 96.
- Kraljačić, T., 1987., Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882 – 1903), Sarajevo
- Kruševac, T., 1978., Bosansko-hercegovački listovi u XIX veku, Sarajevo
- Kuzmič, P., 1983., Vuk-Daničićovo Sveto pismo i biblijska društva na južnoslavenskom tlu u XIX. stoljeću, *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb
- Maretić, T., 1916., Crtice o rječniku naše akademije, *Ljetopis JAZU* 31, str. 25. – 114.
- Maretić, T., 1924., *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*, Zagreb
- Maretić, T., 1925., Prilog srpskohrvatskoj stilistici iz jezika Daničićeva, *Daničićev zbornik*, SKA, Posebna izdanja LV., Beograd – Ljubljana, str. 1. – 8.
- Maretić, T., 1926., Štrossmajer i jugoslavenska idea, *Novosti (Zagreb)* XX., br. 309. (7. XI. 1926.), str. 3. – 4.
- Matešić, J., 1988., Vuk St. Karadžić i Bečki dogovor, *Vuk Stef. Karadžić. Actes du Colloque international tenu en Sorbonne les 5 et 6 octobre 1987. Universite de Paris-Sorbonne*, Paris, str. 71. – 74.
- Miklosich, F., 1852., *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, 1. Bd, Wien
- Miklosich, F., 1879., *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, Lautlehre, Erster Band*, Wien
- Murko, M., 1883., Miklošič in Hrvati. Poslanica hrvatskemu akademickemu društvu „Zvonimir“ v Beču [Ponatisneno iz „Slovenskega Naroda“], Ljubljana
- Neweklowsky, G., 2007., Bosna i Hercegovina prije 1878. između hrvatskog i srpskog jezika (u periodici *Bosanski prijatelj* i *Bosanski vjestnik*), *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 50./1. – 2., str. 605. – 613.
- Novaković, S., 1886., Beleške o Đ. Daničiću, *Godišnjica Nikole Čupića VIII*, Beograd, str. 389. – 484.
- Okuka, M.; Stančić, Lj., 1991., *Književni jezik u Bosni i Hercegovini od Vuka Karadžića do kraja austrougarske vladavine*, Slavica Verlag dr. Anton Kovač, München
- Pandžić, V., 2001., *Hrvatski jezik, pismenost i književnost u bosanskohercegovačkom školstvu*, Profil, Zagreb

- Papić, M., 1991., O srpskohrvatskom jeziku i pravopisu u Bosni i Hercegovini u periodu austrougarske okupacije (1878 – 1918), u: Okuka – Stančić, 1991.: 60. – 84.
- Pečarić, A.; Pečarić, J., 2002., Strossmayerova oporuka, HAZU, Zagreb
- Pederin, I., 1996., Austrijska jezična politika u Hrvatskoj i briga za standardizaciju hrvatskog jezika u Dalmaciji, *Jezik*, 43./3., str. 91. – 103.
- Pederin, I., 2005., Dalmacija i Hrvati u vanjskoj politici bečkoga dvora, I. dio, Matica hrvatska, Zadar
- Pederin, I., 2009., Hrvatska u europskim savezima u pismima Franje Račkoga i Josipa Jurja Strossmayera Louisa Legeru, *Croatica et Slavica Iadertina V.*, str. 365. – 384.
- Pogačnik, J., 1987., Kulturnopolitički kontekst Vukova djelovanja, Zbornik radova o Vuku Stefanoviću Karadžiću, RO institut za jezik i književnost, Sarajevo, str. 333. – 341.
- Polić, M., 1890., Parlamentarna povjest Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sa bilježkama iz političkoga, kulturnoga i društvenoga života, Dio drugi: od godine 1867. do godine 1880., Zagreb
- Polić, M., 1899., Parlamentarna povjest Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sa bilježkama iz političkoga, kulturnoga i društvenoga života, Dio prvi: od godine 1860. do godine 1867., Zagreb
- Raguž, D., 1985., Pravopis za niže učione katoličke (Mostar, 1873), *Rasprave Zavoda za jezik*, 10. – 11. (1984. – 1985.), str. 141. – 145.
- Rimac, M., 2008., Etnička i socijalna struktura stanovništva Hrvatske i Slavonije prema popisu iz 1890. godine, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 25, HAZU, Zagreb, str. 225. – 294.
- Smičiklas, T., 1895., Život i djelo dra. Franje Račkoga, JAZU, Zagreb
- Spisi saborski sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861., I. – IV., ur. D. Kušlan, M. Šuhaj, Zagreb, 1862.
- Stojančević, V., 1981., Iz prepiske Đure Daničića sa ministrom Jovanom Ristićem oko izdanja Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zbornik o Đuri Daničiću, ur. Josip Torbarina, Antonije Isaković, JAZU – SANU, Zagreb – Beograd, str. 469. – 474.
- Stoljeća (Stoljeća hrvatske književnosti), Jezikoslovne rasprave i članci: F. Iveković, I. Broz, T. Maretić, V. Rožić, M. Rešetar, A. Radić, N. Andrić, D. Boranić, priredio Marko Samardžija, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.
- Strausz, A., 1882., Bosnien. Land und Leute, Erster Band, Wien
- Strausz, A., 1884., Bosnien. Land und Leute, Zweiter Band, Wien
- Strčić, M., 1987., Prilog poznavanju veza između Antuna Mažuranića i Vuka St. Karadžića, *Historijski zbornik XL./1.*, str. 157. – 166.
- Strčić, P., 2006., Josip Juraj Strossmayer danas, Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin 16. – 17., HAZU, Zagreb – Varaždin, str. 103. – 139.
- Sturm-Schnabel, K., 1991., Der Briefwechsel Franz Miklosich's mit den Südslaven, Založba obzorja, Maribor
- Szabo, A., 2013., Glavna obilježja programa politike Samostalne narodne stranke u doba vlade bana Josipa Šokčevića (1860. – 1867.), *Stoljeća hrvatskoga jezika I.*, 150. obljetnica uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu, 2011., ur. Marko Samardžija, „Riječ“ Vinkovci, SN „Privlačica“ Vinkovci, Vinkovci, str. 102. – 119.
- Šator, M., 2001., Od Kallayevog monocentrizma do policentričnih jezičkih standarda. Jezik i demokratizacija, ur. Svein Mønnesland, Institut za jezik, Sarajevo, str. 149. – 161.

- Šator, M., 2004., *Bosanski/hrvatski/srpski jezik u BiH do 1914.*, Mostar
- Šipka, M., 2001., *Standardni jezik i nacionalni odnosi u Bosni i Hercegovini (1850 – 2000)*, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo
- Šišić, F., 1928., *Korespondencija Rački-Strossmayer, I., II.*, JAZU, Zagreb
- Teršakovec, M., 1908., *Kopitar und Vuk*, Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Berlin, str. 464. – 479.
- Valentić, M., 2013., *Velike mijene hrvatske političke misli u drugoj polovici 19. stoljeća i ban Josip Šokčević, Stoljeća hrvatskoga jezika I.*, 150. obljetnica uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu, 2011., ur. Marko Samardžija, „Riječ“ Vinkovci, SN „Privlačica“ Vinkovci, Vinkovci, str. 120. – 130.
- Vince, Z., 1981., *Odjek Daničićeve koncepcije Akademijina Rječnika*, Zbornik o Đuri Daničiću, ur. Josip Torbarina, Antonije Isaković, JAZU – SANU, Zagreb – Beograd, str. 391. – 400.
- Vince, Z., 2002., *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb
- Vrtič, I., 2006., *Hrvatske redakcije Karadžić-Daničićeva prijevoda Svetoga pisma*, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 32., str. 311. – 326.

Sažetak

Mario Grčević, Hrvatski studiji, Zagreb
UDK 811.163.42(091), izvorni znanstveni rad
primljen 16. kolovoza 2013., prihvaćen za tisak 27. rujna 2013.

Die außenpolitischen Einflüsse auf die kroatische standardsprachliche Entwicklung in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts

Im Artikel wird die These aufgestellt, dass in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts ein internationaler politischer Zirkel wirkte und versuchte, die sprachnormative und kulturelle Integration des mittelsüdslavischen Raumes durchzusetzen. Der Autor nennt den Zirkel das "Wiener Projekt" und zeigt, dass ihm auch Personen aus höchsten österreichischen und ungarischen politischen Kreisen angehörten. An den Aktivitäten des Wiener Projektes haben sich in Zagreb Josip Juraj Strossmayer, der Gründer der Südslavischen Akademie, und Franjo Rački, der Akademievorsitzende, maßgebend beteiligt. Sie setzten sich für eine kroatozentrische südslavische Integration mit Zagreb als Mittelpunkt ein. Ihre Interessen deckten sich z. T. mit dem österreichischen Interesse, die Serben kulturpolitisch von den Russen zu trennen und mit den Kroaten auf der Grundlage der literatursprachlichen Reform zu vereinigen, die der Wiener slovenisch-österreichische Philologe Jernej Kopitar konzipierte und durch V. S. Karadžić unter den Serben durchzusetzen versuchte. Karadžićs Reform baute auf Kopitars Rechtsschreibsystem auf, auf der kirchenpolitisch unmarkierten Volkspoesie, und auf der älteren kroatisch-katholischen Literatur, die Kopitar und Karadžić als "serbisch" zu deklarieren versuchten. Kopitars Nachfolger Franz Miklosich bemühte sich, ebenso erfolglos wie Kopitar, die kroatisch-serbische Integration unter der Dominanz des serbischen Namens zu verwirklichen. Am meisten ausgeprägt war die Aktivität des Wiener

Projektes in der zweiten Hälfte der 60-er Jahre. Im Jahr 1866/1867 wurde der serbische Philologe Đuro Daničić nach Zagreb delegiert und zum ersten Sekretär der Südslavischen Akademie bestimmt. Vermutlich derselbe Personenkreis mit Zentrum in Wien regte den österreichisch-ungarischen Journalisten, Verleger und Drucker Ignaz Soppron an, unabhängig von Strossmayer und Rački, 1866 das Schriftzeichensystem, die Rechtschreibung und die sprachliche Stilisierung von V. S. Karadžić und Đuro Daničić durch seine Publikationen im türkischen Bosnien zu verbreiten. Unter dem Druck, der so auf Serbien ausgeübt wurde, wurde dort 1868 das letzte Verbot der Rechtschreibung Karadžićs aufgehoben. In Dalmatien wurde die sprachnormative Entwicklung in derselben Richtung vor allem durch die Grammatik der "serbo-kroatischen (illyrischen) Sprache" von Pero Budmani gelenkt. Diese Grammatik wurde für Dalmatiens Schulen unter österreichischer Verwaltung 1866/1867 in Wien gedruckt.

U POVODU OBJAVE HRVATSKOGA PRAVOPISA INSTITUTA ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE

Znanstveni pravopis i javna rasprava

Nataša Bašić



Ako je pravopis znanstveno djelo, kako neki tvrde, onda uvrštenje dvoglasnika *ie* u fonološki inventar hrvatskoga standardnoga jezika u radnoj inačici Hrvatskoga pravopisa IHJJ-a u travnju 2013. i njegovo uklanjanje iz radne inačice u lipnju 2013. otvara pitanje koji je to znanstveni rad objavljen između travnja i lipnja 2013. opovrgnuo dotadašnje znanstveno gledište o dvoglasniku *ie* kao posebnom fonemu hrvatskoga fonološkoga sustava. Bit će zanimljivo čuti odgovor to više što gledište o dvoglasniku zastupaju ne samo najugledniji i svjetski priznati autoriteti moderne hrvatske kroatistike u svijetu (Dalibor Brozović, Radoslav Katičić) nego i sam Institut u svojim vlastitim izdanjima, uključivši drugo izdanje Hrvatske gramatike iz godine 1997.

Doista, je li pravopisni priručnik znanstveno djelo ili pak propisnik, akt tehničke naravi u kojem je prikupljena i na pravopisno prikladan način raspoređena jezična građa koja je po pravilima struke znanstvenometodološki obrađena i opisana te višestruko provjerena i propitana u povijesnom presjeku i u sudobnom okružju negdje drugdje: u znanstvenim radovima i monografskim sintezama u kojima je izložen pojedinačni ili ukupni ustroj hrvatskoga jezika od fonološke, morfološke, tvorbene, leksičke, semantičke i sintaktičke razine, a sve to s posebnim obzirom na slovopisno-pravopisni ustroj?